

שיצדק להוציאם בפועל אלא בתנאים שאין מציאותם קרובה, ודברים אלו צריך שיהיו נמסרים לשופטים בסתר ולפיכך נצטוונו לשמוע תמיד אל השופט אשר יהיה וכו', ובפי' במדבר (ל"ה ל"א) כתב: ולא תקחו כפר לנפש, יפה אמרו רז"ל אבל לוקחין כפר לענין אברים עין תחת עין, ועי' בפי' הגרא"ז למשפטים, ואם אסון יהיה הוא כלל, ופרט נפש וכו' עין וכו', בפ' ראשון נפש ובשני ראשי אברים ובשלישי מכות, והלכה עוקרת את המקרא, ולהלן כתב, עין תחת עין, בממון. — אך הפי' הוא כך, דע"פ דינא דשמים מהדאי שיהיה עין תחת עין ממש רק שניתן כפר לראשי אברים שיכול לפרות עצמו בזה בממון, שנאמר ולא תקחו כפר לנפש דוקא לנפש והיינו שנתחייב מיתה אין מעיל כפר אבל תקחו כפר לראשי אברים" —

ובזה אשים קנצי למלין, ויהי נועם ד' עליו ומעשה ידיו יכונן כנפשו החזוזה ונפש ידיו מקירו מכברו.

ש. ז. ה. האלברשטאם

יאיר נתיב

א

ביאור ספור בגמ' ממעשה שהיה ההובא לענין הלכה.

(דוגמא אחת מהערותי והגהותי על הש"ס)

גרסינן במס' סוכה פ' לולב וערבה (מ"ז א') א"ר יוסף נקוט הא דר' יוחנן בירך (רש"י: דאמר לא מברכין בשמיני לישב בסוכה) דרב תנא בר ביזנא וכל גדולי הדור איקלעו בסוכה בשמיני ספק שביעי, מיתב הו' יתבי ברוכי לא בריכי, ודלמא ס"ל כמ"ד כיון שבירך יו"ט ראשון שוב אינו מברך, גמירי דמאפר אתו (רש"י: גמירי דמאפר אתו, למרתי מרבתי שהם באו מן האפר שבהמותיהם רועות שם ולא ישבו בסוכה כל ימי החג) וכדברי רש"י ממש הם דברי התוס' שם שהעתיקו לשונו, אמנם הסיפו עוד „ואע"ג דאמרין לעיל (ח' ב') סוכת רועים לא היה להם עכ"ל, והנה כל העובר על המסלה יעמוד משתאה ומשתומם על הספור הזר הזה, שכל גדולי הדור בטלו מצות סוכה, שלא בשביל שום הברה, רק לרעות בהמותיהם, ומצוה לשום לב לזה.

אנחנו אחרי ההתבוננות נראה, כי הדברים כפשוטן יהיו גם עד החוש והשכל הצריח, כי היוכל היות ככה? האמין זה החוש? שכל גדולי הדור היו רועי בקר? כי אם היה להם על מי לעזוב בהמותיהם לרעות איך נאכלו בהגיע חג הסוכות? ואם לא היה להם רועים, והם בעצמם הרועים כל השנה מדוע לא עשו להם סוכת רועים כאשר יעשו כל הרועים, (שנבקל היה לעשותה כשרה לסוכה ג"כ, סוכה מכל מקום) והיו יושבים או יתנים תחת כפת השמים מכלי מחסה כלל מורם ומטר ומשרב השמש וחנקו אשפות בכל ימות השנה? אם כן הכרח האמת יוכל לקבל השמעה הזאת? כי כל גדולי הדור היו כל ימי החג עם בהמותיהם שבעת ימי יומם ולילה ולא היה להם על מי לעזוב בהמותיהם ולא באו לביהם לעיר כלל, לא ביום אף לא בלילה, אף לא שום אחד מהם על שעה אחת חליפות זאח"ו, ואף לא בלילה הראשון (שאמרו במשנתנו (כ"ז א') ש"י נאמר משעות לא יוכל לתקון) אף לא בשבת, וכל ימי החג שהוא משופע במזלות התיירה, אחרונם ולולב וערבה וסוכה ואז"ל שמחת החג מקרא קודש, קדוש היום על ה"ן, חפלה בצבור וקריאת התורה, ויום ערבה שאף בני הכפרים וכל עובד אדמתו בכל עבדה בשדה היו באים איש איש ממקומו לביהכ"נ בכל שבת ויו"ט, כידוע זה היסוד להרגיל אף מעט בש"ס שכן היה בימיהם (ועי' תוס' ר"ה (ג"ד ב') צד"ה כך מה שפי' עם שבעדות) ואיך נתגשם ונתחמר כל הדור ההוא, ישראל עם קדוש, אשר הם יושבים בערים צבתיים, חוננים ושמחים עם נשיהם וצניהם כמלכות התיירה (עי' רמב"ם פס"ו מהל' יו"ט ופוס"ט או"ח סי' תקכ"ט) הולכים לביהכ"נ ועושים כל מצות החג וסדרו כהלכתו, איך לא שמו לב על כל אלה גדוליהם, רבניהם ומוריהם, רוח ונשמת האומה, לעזב תחת יד ההכרח לרעות בהמותיהם, ולבנותי את להם רועים צבכר תחתיהם, למען ישבו אדם יחד בעיר לשמח את החג כמיהם, למען על שמות הימים הללו? מוסף ע"ז כי הלא גם צד"י רב דחד יומא ידע, כי גם הקמן שנבאמי התלמוד היו זהירין בכל מצות החורה מאד ונתנו נפשם עליהם אף כי ממינס ורכושם, ואף על מצוה קלה כחפלה בצבור, כמעשה דר' אליעזר שנכנס לביהכ"נ ולא מצא עשרה ושחרר עבדו כדי להשלימו

להשלימי לעשרה (ברכות מ"ז ב'), יעוד מעשה בחסיד אחד שנמשך מלעשות בחול גדר לשדרי מפני שהרבה יחשב ע"ז בשבת (שבת ק"ג) ועוד כדומה הרבה *.

להכיר דבר אמת עלינו להבין, כי היה אז שעת סכנה וגזירת מיתה על גדולי הדור בסבת איזה עליה שקר, דאכלו קורא בי מלכא עליהם, כמו שידענו עפ"י רוב צומנים שונים שהפסד חמיד את גדולי הדור בכל גזירה שהיתה על האזור, לכן היו בורחים על נפשם ומתחבאים בחורשים בין הקנים מפני הסכנה (כמ"ס חגי כמעט רגע עד יעבור זעם), שממילא ע"י כן בתוך כך יתודע הדבר ע"י חקירה ודרישה שהעליה בכזב יאודה וחבטל הגזירה. וכמו שמאלנו בגמ' (ב"מ פ"ז א') על דבה בר נחמני, ערק ואול לא גמא (שהוא מקום קנה וסוף, וכדליתא (שם שם) אדכרי נשיב זיקא ביני קני סגר גונדא דפרשי הוא, וכן קמלי קני באגמא (סנהדרין ל"ג א') ועי' ת"י (שמות ב' ג') ותשם בצוף באפרא והוא אפר הוא אגמא (עי' רש"י תמירה י"ח, א' בד"ה תשא ובאת) וטח להתחבאות ולהסמך שם, והתלמוד קיטר צומון, וחשב זה צומון מעטו, כי מה להם לגדולי הדור באפר? כל ימי האומא בעו חמן? (ועי' סנהדרין פ"ב ב') צהדי קני לאורבנא שוילנאי מאי בעיא, ופירש"י: אם לא לזנות יעו"ש) אם לא למחבא מלך האור, והוא שמכון באמרו, נמירי דמאפר קאחו, שנפרפה השעה עליהם משעות רעות המתרגשות וסכנת נפש מרחפת על ראשם והיו יראים לנפשם שלא ירגישו בהם והסתחרו בין הקנים מפני האורבים ואין סומכין על הנס (ולכן ג"כ יראי מלעשות סוכה מאימת מוח, אם מפני שהיה שלא בזמן אהוג שעושים סוכת רועים דעלמא, אם משום שיתראו האוכות מבין הקנים ויכירו שפשיה כסוכת היהודים וכלכתה).

ולכן האמת חורה דרכה שנחשב בדברי רש"י ותוס' כאן וגשמש בידי המעתיקים או המדפיסים כאשר יקרה כן הרבה וחזון נפרץ הוא במפרשי התלמוד הקדמונים, כגודע לכל באי שערי, וכן קרה לעיל (דף ס"ז ב') שהגיה והוסיף מהרש"ל וכתב שמאל כן בס' אחרים ברש"י שם, ודברי רש"י הכל בשלישית היה, שהם באו מן האשר שבהמותיהם רועות שם [שהיה צעידן ריתחא וסכנתא וערקו לאגמא] ולא ישבו בקוכה כל ימי האג עכ"ל, ומ"ס רש"י, ואחריו העתיקו חוס', שבהמותיהן רועות שם, או שבה לפרש מלת "אפר" לומר "שבהמות" רועות שם, וכנזכר בבבלי (מ', א') רועות באפר, והוספת אותיות י"ה' "שבהמותיהן" הוא הוספת המעתיקים והמדפיסים בעצת, או שבה לומר בזה, שהאפר היה צרשות, שבהמותיהן רועות שם ע"י רועיהם ואין רשות לאיש זר לבא שם לנלות מחבואם להאורבים, וגם רועיהם לעזר להם, לעמוד על המשמר להשתמר מן האורבים לנפשם, ולכן היה שם מחבא טוב לפניהם, להשתמר מעין טפה.

וכל זה לפלא צעני שלא העירו ע"ז כל המפרשים האחרונים נושאי כלי התלמוד אשר ראיתי וגם עתה שנלפסו בדפוס ראש הערות והגהות וחידושים על הס"ס רבות מאד, וכולם עברו ע"ז בקר רוח, ואין מי שיתעורר ע"ז, עכ"פ נכון הוא לדעתי להציג הערה זו בהס"ס בלדו או בין שאר הגהות וחידושים כאשר הגהנו ברש"י כאן בזה, והיא הערה נחוצה לדעתי הרבה יותר מהרבה הגהות ודקדוקים שנלפסו כבר מהרבה גאוני ורבנים שקצת מהם קלי הערך נגד הערה זאת, ואולי נמלא כבר באיזה ספר קדמין או אחרון מי שהעיר ע"ז, או מי שניגד פעם אחר יותר טוב ונטון אקבלנו בחודה. — אלה דברי האחד לכבוד קדושת רגותינו ז"ל מקיר רבנן ומכבדם.

הב"ח בחדש אלול התרנ"ה, פה שרה לבן.

נחמן נתן טאראשצאנסקי.

ב.

במס' סוכה (מ"ו) בתוס' שם בד"ה שיר, פי' בקונטרס לא פי' מהו שיר של שמיני, ובמס' סופרים משמע שהיו אומרים בביהכ"נ למנצח על השמינית ושמא כמו כן היו אומרים הלויים בביה"מ וכן משמע בירושלמי ע"כ.

ע"ז העיר הגרי"ב וז"ל: ורש"י בעצמו בר"ה ד: הביא הק' דמס' סיפריים עכ"ל. הנה נראה כמתפלא בזה על התוס' איך העלימו עיניהם מדברי רש"י בד"ה הג"ל, ולא הזכירו זה בשם רש"י? —

אבל באמת הפלא על הג' הג"ל, איך העלים עיניו מדברי התוס' ישנים יובא דף ג' בד"ה שיר וז"ל: פי' בקונטרס דלא אתפרש שירו, ומונה בפירושי, וכן פירשו תלמידי רש"י בר"ה דף ד', דבמס' סופרים יש דהיינו למנצח על השמינית וכו' עיי"ש, הרי בפירוש שלא רש"י בעצמו פירש כן, רק תלמידי רש"י.

(*) ואין לכשיב ע"ז מסיכה (כ"ז) הולכי דרכים ושומרי גנים וקדושים וכו' מכמה טעמים כידוע למנן שאין זה מספיק לל גדולי הדור, ומעשה דרב סיגא כיוצא בזה כמנ"א ב' הר"מ הקט"ו יוכיח.